

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ В МЕТОДИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Розкрито сутність методу аналізу ситуацій як інтерактивного засобу підвищення ефективності навчання у вищій школі, з'ясовано можливість використання кейс-методу в методичній підготовці вчителя біології.

Інформаційне суспільство пред'являє нові вимоги до якості підготовки професійних кадрів. Сьогодні необхідні спеціалісти з рівнем такої теоретичної і практичної підготовки, яка була б достатньою для творчої діяльності у вибраній професійній сфері. Це стимулює пошук нових засобів та методів активізації навчання, розробку інтерактивних освітніх технологій.

Новим напрямом у розвитку освітніх технологій у системі професійної освіти є використання кейс-методу (case study), або методу аналізу ситуацій, спрямованого на розвиток критичного мислення, формування інтересу до власне процесу оволодіння знаннями як у проблемних ситуаціях, так і в ситуаціях спілкування. Цей метод належить до інтерактивних технологій, в основу якого покладене комплектування наборів (кейсів) текстових навчально-методичних матеріалів викладачем і самостійне опрацювання цих матеріалів студентами (з консультуванням у викладача) [1]. За словами вітчизняного соціолога Ю. П. Сурміна, «кейс-метод сьогодні формує прогресивну парадигму викладацької діяльності, яка відрізняється вищим рівнем ефективності і відповідає вимогам часу» [3, 273].

У світовій практиці кейс-метод не є новим. Уперше він був застосований у навчальному процесі Гарвардської бізнес-школи в 1910 р. З часом цей метод почав використовуватися в більшості навчальних бізнес-програм не тільки в США, а й у інших країнах [3, 11].

В Україні кейс-метод був широко репрезентований лише в 1992 р. в Інституті державного управління і місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України фахівцями Школи державного управління ім. Дж. Кеннеді Гарвардського університету.

Значний вклад у розробку й використання методу ситуативного аналізу внесли радянські вчені М. М. Бернштейн, О. В. Козлова, Ю. Д. Красовський, В. Я. Платов, В. С. Рапорт та ін.

Теоретико-методологічні та методико-технологічні аспекти кейс-методу розкриті вітчизняними вченими — Ю. Сурмінім, А. Сидоренком та ін., віртуальні аспекти — В. Лободою, А. Фурдою, І. Катерняком. У літературних джерелах описані особливості застосування методу аналізу ситуацій у бізнес-освіті (П. Шеремета, Г. Каніщенко, Н. Тітова, Н. Піскунова та ін.), у навчанні державних службовців (Ю. Сурмін, З. Юлдашев, Ш. Бобохужаєв та ін.), у викладанні гуманітарних (С. Архипова, С. Морозова, Т. Макарова, Н. Подгребельна), природничо-наукових і технічних дисциплін (Ю. Сурмін, А. Сидоренко). Проте поза межами досліджень залишилися питання можливостей використання кейс-методу в методичній підготовці вчителя біології.

Метою статті є розкриття сутності методу аналізу ситуацій як інтерактивного засобу підвищення ефективності навчання у вищій школі, з'ясування можливостей використання кейс-методу в методичній підготовці вчителя біології.

І. Н. Розіна визначає кейс-метод як метод аналізу ситуації, який включає опис, виявлення та групування чинників, що визначають вибір необхідних рішень, оцінку аргументованості та ефективності цих рішень з точки зору поточних та перспективних наслідків [2].

Кейс-метод розглядається Ю. Сурмінім, А. Сидоренко, В. Лободою та ін. в трьох аспектах: як *специфічний метод навчання*, що впливає на професіоналізацію студентів, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання; як *спосіб мислення викладача*, який дозволяє по-іншому міркувати, діяти, оновлювати свій творчий потенціал, формувати прогресивний стиль мислення, етику і мотивацію педагогічної діяльності; як *сферу творчої діяльності*, пов'язану з використанням технологій та раціональних прийомів побудови кейсів [3, 14–15].

Ідеї методу є доволі простими. По-перше, він призначений для отримання знань із тих навчальних дисциплін, істина в яких є плюралістичною, тобто немає однозначної відповіді на пізнавальні запитання (до таких дисциплін належить і «Теорія та методика навчання біології»).

Відповідно й навчання відхиляється від класичної схеми й орієнтоване на отримання не єдиної, а багатьох істин та орієнтацію в їхньому проблемному полі.

По-друге, акцент навчання робиться не на оволодінні готовими знаннями, а на їхньому самостійному здобуванні; побудові навчання в аспекті суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Звідси принципова відмінність кейс-метода від традиційних методів навчання — демократія в процесі отримання знання, коли студент є рівноправним з іншими студентами та викладачем у процесі обговорення проблеми.

По-третє, результатом застосування цього методу є не лише знання, але й навички професійної діяльності.

По-четверте, технологія методу є простою — за певними правилами розробляється модель конкретної педагогічної ситуації, що відбулася в реальному житті, і відображає той комплекс знань та практичних навичок, якими студент має оволодіти. Ця модель представлена набором текстових навчально-методичних матеріалів. Студент попередньо ознайомлюється з кейсом, залучаючи матеріали лекційного курсу та з інших джерел інформації. Після цього відбувається детальне обговорення змісту. При цьому викладач виступає в ролі координатора процесу співтворчості, який генерує запитання, фіксує відповіді, підтримує дискусію тощо.

По-п'яте, перевагами цього методу є не тільки отримання знань і формування практичних навичок, але й розвиток у студентів системи цінностей, професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світосприйняття та світоперетворення.

У методологічному аспекті кейс-метод можна представити як складну систему, у яку інтегровані інші, простіші, методи пізнання: моделювання (побудова моделі ситуації), системний аналіз (системне уявлення та аналіз ситуації), мисленний експеримент (спосіб отримання знань про ситуації засобами мисленнєвих перетворень), проблемний метод (з'ясування проблем, що лежать в основі ситуації), методи опису (здійснення опису ситуації), класифікації (створення упорядкованих переліків властивостей сторін, складових ситуації), ігрові методи (представлення варіантів поведінки учасників ситуації), дискусія (обмін поглядами з приводу проблеми й шляхів її розв'язання) тощо [3, 66].

Кейс-метод може успішно використовуватися в системі як очного, так і дистанційного навчання, більш того, він дозволяє повніше розкрити потенціал дистанційного навчання, для якого характерні:

- студентоцентрична модель навчання, тобто центральною фігурою в навчальному процесі є студент, що самостійно формулює цілі свого навчання й визначає шляхи для їхнього досягнення;
- гнучкість навчання, що дозволяє всім суб'єктам навчального процесу працювати з навчальним курсом у будь-який час і в будь-якому місці (єдина умова — доступ до Інтернету), у тому темпі, який є оптимальним для кожного конкретного студента;
- конструктивізм, коли знання та навички конструюються в процесі співпраці студентів і викладачів, кожний з яких пропонує свою інтерпретацію і власний, унікальний досвід. Акцент робиться на використанні процесів співпраці, рефлексії та особистого досвіду;
- нелінійне (активне навчання), що передбачає для студента самостійність вибору організації навчання з оволодіння доступними знаннями та вміннями [3, 261–263].

Процес експериментального запровадження кейс-технології в рамках кредитно-трансферної системи навчання реалізується колективом кафедри теорії та методики навчання природничих дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з 2006–2007 навчального року.

Технологія розробки та використання кейсу в курсі «Методика навчання біології» включає такі етапи:

- Вибір ідеї, концепції кейса.
- Визначення джерел накопичення та обробка матеріалів для кейса.
- Створення кейса, зв'язок з конкретною проблемною ситуацією.
- Створення методичних порад для студента.
- Розробка папки для студента: план, цілі, завдання; методи та засоби навчання; література.

Використання кейса в навчанні:

- індивідуальне вивчення кейса;
- аналіз проблеми й можливі варіанти її розв'язання;
- робота в малих групах, дискусії;
- презентація розв'язання проблемної ситуації, її обговорення;
- оцінка викладача та експертиза альтернативних групових рішень.

Кейс побудований таким чином, щоб спонукати студентів до взаємодії та співпраці, а використання сучасних інформаційних технологій (створення блогів, участь у форумах, чатах тощо) забезпечує функції кейса в рамках спеціального освітнього сайту.

Застосування кейс-методу в практиці навчання студентів-біологів педагогічного університету передбачає розв'язання трьох основних проблем:

- забезпечення навчально-методичною літературою конструкторів кейсів та викладачів, які застосовують їх в навчальному процесі;
- перекваліфікація викладачів в аспекті подолання психологічних бар'єрів, вироблення вмій і навичок побудови та застосування кейсів;
- формування банків кейсів з основних дисциплін професійно спрямованого циклу підготовки вчителя біології та організація обміну кейсами.

Практика використання ситуаційних методів навчання свідчить, що кейс-метод не є ефективним в академічних групах, де переважають «пасивні» студенти, оскільки він певною мірою «розхолоджує» окремих неактивних студентів, дозволяючи їм «сховатися» за роботою групи і презентацією результатів окремими ініціативними студентами. Крім того, кейс-метод вимагає розвиненої мотивації студентів на навчання, а не на формальний результат.

Не менш важливим є те, що кейс-метод може бути ефективним лише за істотної модернізації як змісту освіти, так і його методичної моделі. Використання цього методу в практиці навчання передбачає не лише розробку та застосування кейсів у навчальному процесі, але й зміну концепції навчання і виховання студентів, планування навчально-виховного процесу та системи контролю й оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основы кейс-метода / Окно в ситуационную методику обучения — Центр инновации и развития [WWW документ]. URL <http://www.casemethod.ru/base1.php?tbl=artikel&id=1> (1 августа 2008).
2. Розина И. Н. Педагогическая компьютерно-опосредованная коммуникация: теория и практика / И. Н. Розина. — М.: Логос, 2005. — 456, [1] с.
3. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Ю. Сурмин, А. Сидоренко, В. Лобода; Под ред. Ю. П. Сурмина. — К.: Центр инноваций и развития, 2002. — 286 с. («Прожект Хармони ИНК». Программа «Обучение и доступ к Интернету»).